

Jean Ricardou: *Nouveaux problèmes du roman*. Éditions du Seuil, Paris, 1978.

Kevés alkotó művésznek adatott meg, hogy elméletíróként is elsőrendű értéket hozzon létre. Jean Ricardou e kivételek közé tartozik. Három regény s egy rövid történeteket magába foglaló kötet alapján az elbeszélő szépróza eredeti művelőjének, a szerkesztés és a nyelv alkotó továbbfejlesztőjének nevezhetjük, értekező szövegei pedig számottevő módon előreviszik a műfajelméleti kutatásokat. Első két tanulmánykötetében az általa is képviselt „új regény” jelrendszerének sajátosságait elemezte, majd világosan tagolt, képekkel és ábrákkal szemléltető, külső megjelenésével is vonzó könyvben egységes rendszerezést adott e mozgalom jellegzetességeiről. Legutóbbi, negyedik értekező műve általánosabb igényű regényelmélet.

Négy olyan tényező vizsgálatával foglalkozik, amelyek megszakíthatják a történetmondás folytonosságát. A leírás szerepét a *Madame Bovary*, a metaforáét *Az eltűnt idő nyomában*, az öntükrözését Robbe-Grillet *Három tükröződő látomás*, az idézését Simon *Vezető testek* és *Triplichon* című szövegének elemzése közben határozza meg. E feladatkörök jellemzését egy sor változatuk megkülönböztetése, továbbá cím és szöveg viszonyának, valamint a regény időszerkezetének szemügyre vétele egészíti ki. Az így kapott osztályozás szigorúan egymás fölé, mellé és alá rendelt fogalmaknak zárt összességét képezi, s ez bármely elbeszélő szöveg tanulmányozásában fölhasználható. A könyv utolsó fejezetében Ricardou az addig lépcsőről lépésre megteremtett szempontrendszer egészét alkalmazza második regényére – amely a *Konstantinápoly bevétele* /*prózája* kettős címet viseli.

Bármely jelentős művészeti irányzat átfoglalozza a hozzá tartozó jelrendszer történelmét. Az „új regények” ismeretében másként olvassuk korábbi elbeszélő prózaírók szövegeit. Ez Ricardou előföltevése. A romantikusok a lélekállapot ki-

fejezésére, a realisták a külvilág ábrázolására használták a nyelvet, az „új regényírók” viszont úgy, mint jelentés teremtésének előidézőjét. A lélekelemzők a tudattalanra, a marxisták a termelési viszonyoktól függő eszmeiségre vezették vissza a gondolatot, az „új regényíró” e kétféle meghatározottságot elismerve még egy harmadikra hivatkozik: a nyelv is megszabja, mit gondolunk. „Amidőn tolat ragadok, előttem s nem mögöttem a gondolat” – ahogyan Valéry írta. Ricardou nem a szerzői szándékot, a szövegnek nem a kiváltó okát, hanem a hatását, következményét tartja elsődlegesnek a mű jelentése szempontjából, s ez utóbbit főként a nyelvi megformáltságából, pontosabban a jelentők körében megfigyelhető ismétlődésekből vezeti le.

Ha nem indokolatlan ez a felfogás – márpedig súlyos érvek hozhatók föl mellette –, akkor arra kell következtetnünk, hogy a szépirodalmi művek fordíthatatlansága egyenes arányban áll művészi értékükkel. Verses szövegek esetében az olvasóknak egy része talán már hajlamos elfogadni e véleményét. Föltehetően azt sem nehéz megértenünk, hogy a rokon hangalakú nyelvi képződmények jelentéstani összefüggéseiből létrehozott „új regények” fordítása nem kevésbé megoldhatatlan, mint a *Finnegans Wake* áttűtetése. Ricardou elméleti munkája azért jelentős, mivel sikerült meggyőznie olvasóját arról, hogy hasonló törvényszerűségek Flaubert és Proust műveiben is döntő szerepet visznek. Igen egyszerű példára hivatkozva, a „Méséglise” tulajdonnév Proust regényében a „mes églises” („templomaim”) megfelelőjeként szóképek bonyolult rendszeréhez tartozik, a „Bovary” pedig Flaubert művében a jellemzés feladatát ellátó szójátékok kiindulópontjaként szolgál, a „boeuf” („ökör”) származéka, tehát éppúgy beszélő név, mint „Édes Anna”, „Esti Kornél” vagy „Jóó György”. Egyiknek sem lehet megfelelője más nyelven.

Ricardou gondolatmenetében óhatatlanul kísért a végkövetkeztetés, amely szerint a nagy regények mélyebb jelentését

csakis a szöveg nyelvi megformálását figyelve érthetjük meg, ez pedig jószérivel feltételezi az eredeti nyelv ismeretét. Sőt, talán még az sincs kizárva, hogy a művek sikeres értelmezése anyanyelvi tudást igényel, hiszen a jelentést elsősorban a nyelv mint egy adott közösségben érvényes szabályrendszer határozza meg. Könnyűszerrel bebizonyítható, hogy a fordítások többségében nem vagy alig veszik figyelembe a jelentő megalkotottságát – ez pedig szükségszerűen van így, hiszen a nyelvek különféleségét nem lehet megszüntetni. A nyelvtudomány újabb eredményei hiteltelennítették a re-

gényolvasásnak egyik elterjedt módját. Nem elégséges, ha csakis a jelentetről veszünk tudomást a mű befogadásakor, már csak azért sem, mivel a jelentő nyelv belső alakítási törvényszerűségei és mondatfelépítése maguk is hozzájárulnak a jelentett világ megteremtéséhez. Ricardou könyve kijózanító tanulsággal szolgálhat az olvasó számára: ha fordításból legfeljebb hézagosan ismerhetünk meg regényeket, akkor a világirodalom elérhetősége csökken, de növekszik a nemzeti kultúra önértéke.

SZEGEDY-MASZÁK MIHÁLY

A VIETNAMEI IRODALOM RÖVID TÖRTÉNETE

Nguyen Khac Vien: *Aperçu sur la littérature vietnamienne*. Editions en langues étrangères. Hanoi, 1976.

A könyvet, amely a vietnamei irodalom rövid, de kronológiailag teljes története, bizonyára Európa tájékoztatására szánta szerzője, ezért jelent meg francia nyelven.

Nguyen Khac Vien hazája nagy múltú irodalmának történetét négy fő korszakra osztja. Az első: a X–XVII. század. Az írás idegen – kínai – nyelven indul, vallási – buddhista, majd konfucianus – és hivatalos célokat szolgál, ennek árnyékában él a szóbeliségre korlátozott népköltészet. Lassanként azonban teret nyer a nemzeti nyelv és a világi mondanivaló. A második korszak az 1700 körüli évektől a franciák megjelenéséig tart. Ekkor tűnnek fel nagyobb számban jelentős egyéniségek, túlsúlyra jut a világi-társadalmi közönlivaló, főként a feudalizmus kritikája. A harmadik nagy korszak a gyarmatosítás nyolc és fél évtizede (1858–1945) – a nemzeti harc irodalma, amelyet a századfordulótól kezdve (körülbelül 1900–1920) az Európához való közeledés gazdagít: je-

lentkeznek az orosz realizmus és a francia modernség hatása. Nagy lendületet ad a latinbetűs írás és nyomtatás elterjedése, ez biztosít szabad és termékeny fejlődést a regénynek és a novellának, különösen a harmincas évektől kezdve. A negyedik, utolsó korszak az 1945-ös japán uralom követő harminc év, a szocializmus felé tartó Vietnam irodalma. Ezekben a lapokon már nálunk is többé-kevésbé ismert nevek tűnnek fel: Che Lan Vien, To Huu és mások. A szerző úgy véli, hogy ezek a vietnamei irodalom legtermékenyebb évtizedei; a bombák, főként 1960 után, nem hallgattatták el, ellenkezőleg, szólásra serkentették az írókat, költőket, mind Északon, mind Délen. (Sajnos, a déli irodalomról adott beszámoló kissé hézagos.) A fejezet – és a mű – a két országrész 1975-ös egyesítésével zárul.

Helytelen volna a könyvet úgy kommentálni, hogy a vietnamei irodalomtudomány jelentkezett Európában. Koncepciója, módszere erre a célra kevésbé lenne alkalmas. Inkább azt mondhatjuk: Vietnam irodalma jelezte vele évezredes folytonosságát a nagyvilágnak.

BÁN ERVIN